

Üniversitenin Görevi Ve Ahlâk Bilinci Üzerine Düşüncele

Hakan Poyraz*

Özet

Bu çalışmada akademik faaliyetler ile bu faaliyetlerin arasındaki ilişkileri kuran kimi kavramı inceleyeceğiz. Bu kavramlar kişilik, değerler ve özgürlüktür. Akademik faaliyetler değerleriyle birlikte ortaya çıkar, akademik kişilikçe yaratılır ve özgürlük olmadan gerçekleşmezler. Ahlâk değerlerinin içinde bulunduğu ortam üniversitedir. Akademi meselesi de üniversite meselesidir Bu nedenle üniversitedeki özgürlük ve akademik kişilikle ilgileneceğiz. Akademik ahlâk açısından bakıldıkta, akademik ortam akademik değerlerin yaşandığı bir ortamdır, üniversite ortamıdır. 'Üniversite' modeli ve onun yoluyla gerçekleşecek insan 'model'i, akademik ahlâkın ana problemi olmalıdır.

Anahtar Kelimeler : Akademi, Akademisyen, Akademik Özgürlük, Akademik Ahlâk, Etik, Ahlâkî Bilinç.

Abstract

In this article, we shall inquiry some concepts which construct relationship between academically activities and its morality. These concepts are: the values, personality and freedom. Academically activities occur with their values; it is created by academician's personality; and finally it couldn't appear without its freedom. We think that academically place is university which in lives the ethical values. According to debates of academically morality our main problem is the university which educates people who have consciousness about the ethics in general, but is not academically. Also we shall study what place of personality and freedom is in the university. As principles of ethics in general, have to own an academician what kind of personality in his/her activities in his/her job? What does academically freedom mean in the university? Finally we'll look for some relations between missions of university and freedom and personality.

Key Words : Academy, Academician, Academically Freedom, Academically Morality, Ethics, Moral Consciousness.

* Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü
E-Posta: hpoyraz@sakarya.edu.tr

Giriş

Üniversiteler hem bilimsel bilgiyi üreten hem de bu bilginin üretim aşamalarının öğretildiği merkezlerdir. Her kurumun o kurumu oluşturan değerleri vardır. Bu değerler, söz konusu üniversite oldukça onun manevî atmosferini oluşturur. Bir kurumun görevi sorulduğunda ilk bakılacak yer, aynı zamanda bu görevi tanımlayan ve belirleyen değerlerdir. Şu halde üniversitenin görevinin ne olduğuna ilişkin soru bir değer sorusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bilginin bir değer olarak kendisi için ve pratik nedenlerle istenen bir şey olduğu söylenegeldir. Bu nedenle günümüz insanı için üniversite, toplumsal varlığını sürdürme araçlarından ilkidir. Üniversitenin görevinin kritikliği, bizi, nasıl bir üniversite inşa edeceğimiz hakkında bir ahlâkî bilinç oluşturmaya zorlamaktadır.

Ahlâk Bilinci Ve Üniversite

Eğitim insan yetiştirmektir. Bunun için model olarak kullanılacak bir insan tasavvuruna gerek vardır. Bu tasavvur aynı zamanda bilginin nasıl üretileceği ve kullanılacağı gibi ahlâk sorularının yanıtlarını da içinde taşır. Böylece eğitim denirken yalnız eğitim felsefesinin belirleyiciliğiyle sınırlanmayan, aynı zamanda ahlâk bilinciyle şekillenen bir bilgi anlayışına atıfta bulunulur.

Akademisyen, söz konusu bu insan ve toplum tasavvuruyla yetiştirilmiş bir bireydir. O bir taraftan akademide varolur ve diğer yandan da akademiye inşa eder. Bu karşılıklı varoluş ve birbirlerini var eden ortamı 'akademik'tir. Bu varoluşun ortamında akademik kişilik *akademik ahlak* kavramı merkezinde gerçekleşir.

Varolan bir kurumu (üniversite) inşa etmek demek, o kurumun kuruluş amacını (bilgiyi üretme) bireysel faaliyeti esnasında yeniden ve yeniden gerçekleştirmek demektir. Bilginin nasıl üretileceği, kullanılacağı ya da yayılacağı gibi teorik ve pratik konularda hep belli bir insan ve toplum tasavvuruna, eğitim felsefesine ve ahlâk görüşüne bağlı bulunan akademisyen için üniversite bu ortak değerler kümesinin kendisini sürekli kıldığı ortamdır. Üniversitede gerçekleşen faaliyeti süreç ve sonuçları açısından değerlendirirken işte bu tasavvurun şekillendirdiği değerlere bakarız.¹

¹. Söz gelimi klonlama sonuçları açısından değerlendirmeye tabii tutulan teorik bir konudur. İnsan tasavvurumuzca bu eylemin ahlâkîliği hakkında bir yargıda bulunuruz. İntihal ise bilgi üretme sürecinde rastlanan bir ahlâksızlıktır. Bunu da yine genel ahlâk kurallarının bir yansıması olarak görmek mümkündür.

Üniversite bilgi üretme faaliyetimizin sonucu olarak bir taraftan inşa olurken, diğer yandan da inşa edilen kurumun eksikleri, yanlışları sürekli ortaya çıkarılmalıdır. Üniversite ideali kendisine nihaî olarak ulaşılamayacak bir kurgudur. Ancak her bilgi üretme faaliyeti bu kurguya yaklaşma çabasıdır da. Bu çabanın kendisi ve nasıl gerçekleştiği de bir ahlâk bilincinin ürünüdür.

Üniversitenin bilgiye ilişkin tasavurumuzda bir ideal olarak çizildiğini düşündüğümüze göre, akademisyene düşen görev bu tasavvura en çok uyan eylemlerde bulunmaktır. Söz konusu eylemin kuruluşu ve gerçekleşmesinde ortaya çıkan değer, bu tasavvura ait bilincin de yeniden üretilmesini sağlar. Şu halde akademisyenin bu eylemi gerçekleştirecek bir ahlâk bilinci olmalıdır.

Ahlâk bilincine geçmeden önce genel hatlarıyla ahlâk üzerinde duralım. Ahlâk, genelde insanın içinde yaşadığı sosyal organizasyonun kuralları olarak anlaşılır ve bu kurallara uygun davranma ahlâklılık olarak vasıflandırılabilir. Toplumun bir ferdi olarak insan, ahlâkî hayatı bizzat yaşar ve kendi eylemlerinde cisimleştirir. Fakat bununla kalmayıp taşıyıcısı ve hayata geçirdiği değerlerin anlamı üzerine düşünmeye başladığı zaman, etik kavramının sınırları içinde bir iş yapmış olur (Cevizci, 2002:19).

Ahlâk (moral) ve etik, etimolojik paralellige ve anlamca yakınlığa rağmen, farklı anlamlarda kullanılır. "Bir bireyin, bir halkın bir toplumsal sınıfın, bir çağın bilinçli yaşamına hâkim olan inanç ve tasarımlar topluluğuna *ahlâk*, (*moral*) bunların toplumsal olgu olarak yaşanmasına *ahlâklılık* (*moralite*)" (Delius, 1990:312) anlamına gelirken; etik, daha çok ahlâklılık üzerine bir bilinç anlamına gelir. Dolayısıyla "etik" sözcüğü daha çok ahlâk felsefesi anlamında kullanılmaktadır. "Felsefenin bir branşı olarak etik, ahlâk problemleri, ahlâkî yargılar ve ahlâklılık hakkında felsefî bir düşüncedir." (Frankena, 1963:3)

Ahlâk bilincinden söz edildiğinde şu ayrımı kullanmak oldukça işlevsel görünüyor: Dış ahlâk ve iç ahlâk. İnsan olarak bizler bir ahlâkın içine doğarız. İçine doğduğumuz bu ahlâk, herhangi bir toplumun ahlâkı olabilir. Kendimizi gerçekleştirmemize zemin sağlayan bu ortam bir "çerçeve ahlâkı"dır. Buna "dış ahlâk" diyelim. Bir kişi ahlâkının (buna da "iç ahlâk" denebilir) oluşabilmesi için bu dış ahlâk zaruridir. Eğer dış ahlâk bir iç ahlâk oluşturamıyorsa, o zaman ortada içi boşaltılmış bir ahlâk kalır. Buna ahlâkın ölümü de diyebiliriz. Çerçeve ahlâk, bir iç ahlâk yarattığı ve muhafaza ettiği sürece değerli ve gereklidir.

Ancak dış ahlâk aracılığıyla iç ahlâka ulaşmak da kendiliğinden olmaz. Her dış ahlâk kendisine yönelen bir ahlâk bilinci sayesinde iç ahlâk normlarının türetilbileceği bir kaynağa dönüşür. Dış ahlâkın sınırları, talepleri ve nelğine eğilmeyen bir bilinç, bu ahlâktan beslenen bir kişi ahlâkını da tesis edemez. Şu halde ahlâk bilinci, yaşayan bir ahlâklılık için ilk koşuldur.

Akademik ahlâk da, bir tür dış ahlâktır, bu ahlâktan yalıtık olarak düşünülemez. Bu çerçeve ahlâkı, bizleri üniversite idealimize doğru yönelten tasavvurumuzdan ayrı değildir. Ancak yukarıda değinildiği üzere, bu çerçeveyi ahlâk bilincinin konusu yapanlarca akademik iç ahlâktan, akademisyenlerin kişiler olarak ahlâkından söz edilebilir.

Akademik Değerler

Böyle bakıldığında üniversite bir gerçekliktir, yani varolan çerçevedir. Öte yandan da bir idealdir, gerçekleşmesi beklenen, iç ahlâkın ilkeleriyle belirlenen bir hedef. Gerçeklik onun varolduğu hal, şekil ve durum; ideal ise amaçtır. Varolanla ideal arasında her zaman bir mesafe vardır. Gerçeklikle ideal, olanla olması gereken arasındaki mesafede fark ederiz akademik ahlâkı. İdeal, bir işaret fişeğidir.

İdeal, varlığı kendine doğru çektikçe, varlıkta ideale doğru bir yükselme meydana gelir. Varolan ile ideal arasındaki mesafe açıldıkça, idealin varolana etki gücü azalır; idealliği kaybolur.

Üniversite, kendinde mündemiç olan ideali hayat sahnesine çıkartmadığı müddetçe taşıdığı değeri tam olarak tahakkuk ettiremez. Bu ideal onun değeridir. Bu değer üzerinden akademi akademisyeni; akademisyen de akademiye besleyerek birbirlerini inşa ederler.

Kişiden bağımsız, havada asılı değerler de yoktur: Akademik değerleri akademisyen gerçekleştirir. Gerçekte bu değerler inşası akademik olmayı seçen akademisyenin kendisini inşasından -kendini gerçekleştirmesinden- başka bir şey değildir. Akademik kişilik, akademik davranış kodlarının kendine kazandırdıklarıyla eylediği sürece akademik ahlâkı gerçekleştirir. Bu gerçekleştirme, aslında akademisyenin kendini gerçekleştirmesidir, nasıl ahlâkın asıl görevi, insanın kendini gerçekleştirmesi ise...

Akademisyen olmayı seçmek, üniversitenin değerlerini seçmektir. Bu değerlerin neler olduğu, onu gerçekleştirmek için ne gibi ilkelere sahip olmamız gerektiği eğitimimizi şekillendiren tasavvurda içerilmiştir. Akademik gelenek bu muhtevayı yeni tecrübelerle zenginleştirerek sürdürür.

Bu değerlerin başında, akademik özgürlük gelmektedir. Çünkü ahlâktan söz etmenin koşullarından birisi de özgürlüktür. Sorumluluk, yükümlülük gibi kavramlar eğer ahlâkın köşe taşlarıysa, kilit taşı da özgürlüktür. Özgürlük ile ahlâk arasında kopmaz bir ilişki bulunduğu ve ahlâkın hür iradeyi gerektirdiği, ahlâk hakkındaki felsefî mütalâalarda etkin bir söylemdir. Buna göre bütün ahlâkî fenomenlerin temelinde bulunan ve ahlâkî ilişkilerin kurucu ögesi olan şey, bireyin özgür iradesidir. Eylemde bulunan kişi *isterse* başka türlü de *eyleyebilir* (Delius, 1990:317). Nihâî noktada eylemin ahlâkîliği bu eylemin dayandığı ilke ile tutarlı olmasıyla vücut bulur. Böylece özgürlük, irade, eylem ve seçme, etiğin temel kavramları olmaktadır (Poyraz, 1999).

Akademik değerlerin en önemlisi de, bu nedenle akademik özgürlüktür. Akademik özgürlüğün söz konusu olmadığı bir ortamda ahlâktan söz etmek olmaz. Çünkü ahlâk, sorumluluğu, sorumluluk da özgürlüğü gerektirir.

Özgürlük, özerklik ve özgünlükle birlikte akademinin özünü (mahiyetini) oluşturur. Özgürlük akademisyende cisimleşir, özerklik akademide... Bu ikisinin birlikteliğinden doğan ürün ise özgün olacaktır. Özerklik, akademik faaliyeti seçme serbestliğidir. Özgürlük ise akademik faaliyetin sonuçlarını dile getirmenin sınırlarını belirleme serbestliğidir. Akademik özgürlük bir anlamda, üniversitenin ifade hürriyeti, üniversite özerkliği ise irade hürriyeti anlamındadır (Günay, 2004)

İnsanda kişilik “hayır” demekle başlar. Ahlâk bilincinin geliştiği yer burasıdır. Çünkü ahlâk bir “rağmen”i gerektirir. Ahlâki eylem, kişisel hatta bazen sosyal istek arzu ve tutkulara rağmen, onlara hayır diyebilme cesareti ve ilkeyi seçebilme gücüdür. Yerinde söylenmiş bir hayır, onurlu bir duruşu ifade eder. İşte böyle bir duruş akademisyene en fazla yaklaşan haldir. Bu nedenle onun ahlâkı, Akademos’un² ahlâkı değil, “*ak adamın isyan ahlâkıdır*”(İnam, 1999; Poyraz 2005).

². Akademi adı Akademos’tan gelir. Akademos Attika kralı Theseus’un kaçırdığı Helena’nın saklandığı yeri, kralın düşmanlarına ihbar etmiştir. Ölümünden sonra kendi adıyla anılan topraklarının üzerine Platon okulunu kurar ve okul, Akademos’un adına izafeten, *Akademia* olarak anılır. Akademisyen isminin Akademos’tan gelmesi akademisyenler açısından hiç de hoş bir durum değildir. Fakat Akademos’un adını taşımak, onun eylemini de taşımak anlamına gelmez. Kaldı ki isimler temsil ettiği gerçekliğin bir parçası değildir. Muhabirlik, dedikodu yapma ve çıkar sağlama sadece akademik ahlâk açısından değil bütün meslek etikleri açısından hatta genel ahlâk açısından da yanlış olan davranışlardır. Bunun için, “akademik ahlâktan önce ahlâk” diyoruz. Zira akademik nosyondan önce ahlâk nosyonuna ihtiyaç vardır.

Kaynaklar

- [1] Cevizci, Ahmet (2002) Etik, Paradigma Yay., İstanbul
- [2] Delius (1990) "Etik", Günümüzde Felsefe Disiplinleri, Ed: Doğan Özlem, Ara Yay., İstanbul
- [3] Frankena, W (1963) Ethics, Prentic Hal inc, New Jersey
- [4] Günay, D (2004) "Üniversitenin Neliği Akademik Özgürlük ve Üniversite Özerkliği" (Bildiri) I.Uluslararası Üniversite Eğitimi Kongresi, Fatih Üniversitesi, 27-29 Mayıs 2004, İstanbul
- [5] İnam, A (1999) "Akademisyen mi, Ak-Adam-İsyan mı?", Doğu Batı, sayı:7 yıl:1999
- [5] Poyraz, H (1999) Ahlâkî Özgürleşmenin Önündeki Bir Engel Olarak Fanatizm, Prof. Dr. Necati Öner Armağanı, A.Ü.İlahiyat Fak. Dergisi XL
- [5] (2005) Akademosun Torununun Ahlâkî mı, Ak Adamın İsyan Ahlâkî mı? Türk Yurdu, sayı: 211